

DOM JE TAMO GDE NAM JE DOBRO

HOME IS WHERE WE FEEL FINE

Uroš Ranković, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad

Oblast – SCENSKA ARHITEKTURA I DIZAJN

Kratak sadržaj - Nismo srećni dok ne vidimo da napredujemo; a kako bismo došli do toga, moramo bolje upoznati svoju prošlost.

Rad „Dom je tamo gde nam je dobro“ predstavlja istraživanje fenomena prostora, kuće, doma, traume i sećanja. Kroz teorijsko istraživanje prikazana su razmišljanja na koji način možemo posmatrati i analizirati prostor, kako tumačimo fenomen dvojnosti kuće i doma, ali i na koji način možemo posmatrati savremenu izvođačku praksu - imerzivnost. Oslanjajući se na teorijske okvire, a posredstvom umetničkog istraživanja i analize umetničkih referenci ova studija pokušava odgovoriti na sledeća pitanja: Kako scenski prikazati naglo prekinuto detinjstvo? Kako u neki prostor upisati atmosferu traumatskog procesa nastalog nakon bombardovanja? Šta za pojedinca znači kuća, a šta dom? Glavni cilj istraživanja bio je formulisanje sopstvene umetničke poetike koja predstavlja sintezu filozofske, teorijske i umetničke misli.

Ishod celokupnog istraživanja jeste realizacija imerzivnog pozorišnog događaja koji je izveden u nekoliko različitih prostora u Beogradu i to u okviru galerije „Footnote – centre for image and text“, art haba „Kula“, poslastičarnice „Milica“ i „Bitef teatra“. Pored toga, odigravao se na nekoliko gradskih ulica, kao i u minibusu kojim su se prevozili posetioci.

Ključne reči: prostor, kuća, dom, imerzivnost, sazrevanje, sećanje, trauma

Abstract - We are not happy until we see that we are moving on; and in order to get there, we need to get to know our past better.

The master's thesis "Home is where we feel fine" is a research of the phenomenon of space, house, home, trauma and memory. Through theoretical research, thoughts are presented on how we can observe and analyze space, how we interpret the phenomenon of the duality of house and home, but also how we can observe the modern performing practice – immersion. Relying on theoretical frameworks, and through artistic research and analysis of artistic references, this study tries to answer the following questions: How to stage a suddenly interrupted childhood?

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master umetničkog projekta čiji mentor je bila dr um. Mia David, a komentor Zoja Erdeljan.

How to inscribe in some space the atmosphere of the traumatic process that occurred after the bombing? What does term house and the term home mean to an individual? The main goal of the research was to formulate one's own artistic poetics, which is a synthesis of philosophical, theoretical and artistic thought.

The outcome of the entire research is the realization of an immersive theater event that was performed in several different spaces in Belgrade, within the gallery "Footnote - center for image and text", art hub "Kula", confectionery "Milica" and "Bitef Theater". In addition, it took place on several city streets, as well as in a minibus that transported visitors.

Key words: space, house, home, immersion, maturation, memory, trauma

1. UVOD

Dragi moji, postao sam bolja verzija sebe!
natpis na tetrapaku Next soka od jabuke, Beograd 2021.

Živimo u eri brzine, eri brzine zagađenja, eri u kojoj se na zidovima zgrada crtaju, precrtavaju i telima brane grafiti ubica. U takvom kontekstu nastaje i ovaj rad. Dijagnoza je erozija pamćenja, verzija sadašnjosti u kojoj postoji nedostatak intimnosti i emocija među ljudima, koji kao da su zaboravili iz koje prošlosti dolazimo. Kako bih što bolje razumeo sebe, prostor koji me okružuje (socijalni, kulturni, egzistencijalni), pokušao sam da nađem lični, umetnički izraz. Time sam na određeni način želeo da kontriram sveopštem zaboravu koji se dešava na ovim prostorima. Kao dete koje je raslo na prostoru Balkana tokom 90-ih, osećam se slobodno da kao svedok tog vremena kometarišem i kritički reagujem na određene situacije, koje su me u velikoj meri i oblikovale. Iako sam rođen u drugoj polovini te deкаде, možda bio previše mali da budem svestan, ipak sam rastao (i previše) okružen određenim sadržajima koji su u velikoj meri predodredili moju ličnost sada. U tom kontekstu, za mene je najvažniji period bombardovanja Beograda, tačnije NATO bombardovanje Savezne Republike Jugoslavije iz 1999. godine. Prema rečima Džefrija Hartmana, umetnici i naučnici, kao sekundarni svedoci, imaju obavezu da obezbede prenos narativa i svedočenja i stvore uslove za uspostavljanje testimonijalnog saveza, odnosno da omoguće razvoj kulture sećanja [1]. U svom radu, nisam se bavio se uzrokom bombardovanja, već njegovim posledicama i ožiljcima koji je ostavio na Beograd i ljude koje u njemu žive. Između ostalog, koristeći se različitim savremenim pozorišnim praksama, kreirao sam scenski

događaj koji se može tumačiti kao kritika zaboravnosti srpskog društva. Želeo sam da se u ovo apsurdno vreme formira privremena zajednica/grupa koja će putem umetničkog čina pokušati da odreaguje na sveopšte ludilo u kom se amnezijski iznova nalazimo.

2. ISTRAŽIVAČKO METODOLOŠKI OKVIR

Predmet mog istraživanja bili su svi moji lični prostori stanovanja od godine rođenja 1996. do danas 2022. godine, među kojima je bilo sedamnaest različitih objekata. Na osnovu sveobuhvatnog istraživanja pokušao sam da pronađem odnos između realnih i rekonstruisanih događaja iz svoje prošlosti, a sve u cilju konstrukcije novih scenskih slika i dramskih situacija zarad zaceljivanja traume. Za razmišljanje o prostorima iz prošlosti bilo je potrebno promeniti perspektivu sa analitičke na fenomenološku, sa posmatranja iskustva na ponovo proživljavanje iskustva. Proces promatranja i analiziranja sproveo sam koristeći se metodologijom rekonstrukcije događaja. Prvobitno sam radio jednostavne crteže prostora u kojima smo živeli. Sledeća komponenta rekonstrukcije podrazumevala je dubinske razgovore sa mojim roditeljima koji su moje tvrdnje, sećanja o prostornim konstalacijama ali i crteže potvrđivali. Istraživački okvir rada nekoliko nivoa, koji su se odvijali simultano, takoreći bili su međusobno isprepleteni. Ti nivoi su:

- 1) Autoetnografsko istraživanje - pisanje intimnog dnevnika, vođenje crtačkog dnevnika, izrada različitih kolaža, *moodboard*-ova, skica i slika atmosfera
- 2) Studijska putovanja (jedno na Kelebiju, a drugo na Maltu)
- 3) Istraživanje arhivske građe - TV reklame, magazini, novine, stripovi, fotografije, muzika, filmovi itd.

Ovaj rad realizujem i na osnovu dugogodišnjih observacija koje sam sprovodio kao menadžer i producent u oblasti pozorišta, radija i kulture, sistematski i precizno prikupljajući činjenice usmerene na analizu pojava u društvu. U pitanju su najrazličitije beleške iz rokovnika, kao i flajeri, lifleti, programi, knjige i zbornici radova. Glavni cilj istraživanja bio je formulisanje sopstvene umetničke poetike koja predstavlja sintezu filozofske, teorijske i umetničke misli.

3. TEORIJSKO ISTRAŽIVANJE

U istraživanje sam pošao sa idejom da otkrijem šta za mene znači sazrevanje. Kroz višemesečni kreativni rad koji je podrazumevao crtanje, slikanje, kolažiranje, pisanje, studijska putovanja, ali i autoetnografsko istraživanje, došao sam do različitih zaključaka. Uzimajući u obzir sve teorijske odrednice, pokušao sam da na ličnom planu postavim osnovne smernice kojima bih sproveo istraživanja. Sazrevanje kao takvo sagledavao sam sa više različitih aspekata, sa pozicije psihološkog razvoja, inicijacije, emocionalnog sazrevanja i socijalne zrelosti. U toku istraživanja, postajem svestan svoje ranjivosti, postao sam svestan na koji način je emocija deo telesnog izražavanja i na koji način ona može biti prigušena ili pojačana. Napuštajući zonu komfora započinjem proces preispitivanja svojih sećanja, slike prostora u kojima sam odrastao: slike srećnih i manje

srećnih prostora. Koristeći scenski dizajn kao medij, promišljao sam na koji način su prostori u kojima sam živeo uticali na mene, kao i na koji način je prelazak iz jednog u drugi prostor oblikovao moju stvarnost. Iz ovih pitanja izrodila su se istraživanja u poljima kao što su egzistencijalni prostor, kuća/dom i imerzivno pozorište sa ciljem da pronađem paralelu između odnosa prostora, sećanja, traume i na kraju krajeva sazrevanja i razvoja moje ličnosti. Na osnovu ovih pojmova teorijsko istraživanje podelio sam u tri faze: *Prostor – beskrajna misao, Fenomen dvojnosti kuće i doma kao i Imerzivnost – uranjanje u novu perspektivu*. U prvom segmentu teorijskog istraživanja pokušao sam da dokučim, istražim, iščitam, i otvorim pitanja u vezi sa prostorom. Ponajviše sam želeo da istražim one koja su u vezi sa mojom egzistencijom, kao i da se osposobim da dalje istražujem prostor. Budući da je prostor višedimenzionalna i složena pojava, odlučio sam se da se bavim jednom njegovom dimenzijom, tačnije egzistencijalnim prostorom, i to kako Kristijan Norberg-Šulc definiše na nivou kuće [3]. U sukobu sa samim sobom, svojim željama i težnjama, u drugom segmentu istražujem pojmove kuće i doma koji su u izvesnoj poetskoj dvojnosti. Imenica dom vidno je apstraktnija od imenice kuća, ona se dakle ne može videti ili dodirnuti. Da bismo razumeli značenje ovih reči, potrebno je da ih doživimo, rasuđujemo i da o njima razmišljamo. Iako se ova dva termina koriste naizmenično, oni defakto označavaju različite stvari. Glavna razlika između kuće i doma je kontekst u kojem se ta reč upotrebljava. Prilikom postavljanja teorijskih smernica za istraživanje pojma imerzivnosti uzeo sam u obzir različite izvodačke i teorijske prakse savremenog pozorišta. Mnoge od njih imao sam prilike da doživim, u okviru nekih da radim kao producent, a sa druge strane i da ih u toku master studija scenskog dizajna dodatno produbim i istražim. Sve te prakse razmatraju prostor i različite uglove koje umetnik može da usvoji za gledanje na njega. U većini njih se umetnik na razne načine poigrava sa elementima prostora, te tako ponajviše utiče na konstrukciju određenog narativa, ali i na iskustvo gledalaca/učesnika. Zanimljivo mi je bilo i to kako se fenomen prostora tretira u različitim medijima u kojima se umetnost izvodi. Rad sa prostorom u pozorištu i izvodačkim umetnostima pruža mogućnosti modifikacije perspektive, kao i odlučivanje za ugao gledanja na određenu priču (ili prostor priče).

4. KRITIČKA ANALIZA REFERENTNIH UMETNIČKIH RADOVA

Za kritičku analizu referentnog umetničkog rada izabrao sam tri rada. U pitanju su kratki film Ljubiše Georgievskog „Puteljak”, zatim instalaciju u prostoru „348 West 22nd Street” korejskog umetnika Do Ho Suh i predstava „Kretanje” autora Dimitrija Kokanova a u režiji Jovane Tomić. Iako su u pitanju različite vrste umetnosti, sve one artikulišu vrednosti kao što su – *zajedništvo, dom ili izmeštanje iz komfor zone (u drugi prostor)*. Ono što mi je takođe interesantno kod ovih radova jeste njihov učinak na publiku, koju svesno pretapaju u druge prostore u kojima mogu osetiti toplinu, bliski kontakt i na određeni način suočiti sa svojim emocionalnim umorom. Film „Puteljak” odabrao sam zbog toga što na vrlo direktan

način predstavlja prikaz toga kako nam drugi pomažu da nađemo put, ali ga sami moramo preći, ma kakav on bio. Koliko god da je čovek slobodan, on je usled ritma života na određeni način i sprečen da misli. Rad „348 West 22nd Street” je 1:1 replika stana u Njujorku u kom je on živeo po dolasku u Ameriku. Naziv rada je i tačna adresa na kojoj je Do živeo. Za ovu analizu, interesantna mi je bila kombinacija tehnika koje je koristio – tradicionalno šivenje i digitalno mapiranje, ali takođe mi je važan i odnos prema tkanini. U tome vidim kompleksan odnos prema životu i sećanju. Zanimljivo je i to da ove kuće od tkanine nemaju svoj temelj, kao da nas taj nedostatak upozorava na nesigurnu i krhku konstrukciju kuće. Do Ha Suhove monohromne providne strukture su svetle, prozirne, scenične i prolazne, kao takve omogućavaju publici da luta kroz unutrašnje i egzistencijalne prostore samog umetnika. Pitanje koje je ovaj rad ostavio u meni je - *Da li to znači da je dom ono što mislimo da je najstabilnije, nešto večno ili pak nešto što je delikatno pa visi o koncu i može da se promeni (raspadne) vrlo lako?* Ako istorija treba da predstavlja stabilno i tvrdo kolektivno sećanje, proizvedeno za potrebe određenog društva, onda lična memorija predstavlja onu meku i promenljivu, nesigurnu varijantu sećanja/zaborava kako određene društvene grupe, tako i one najintimnije, svakog od nas pojedinačno. Predstava „Kretanje” svojevrsni je imverzivni pozorišni eksperiment, izvođena u pet različitih prostora unutar zgrade pozorišta, za pet grupa gledalaca, sa simultanim igranjem svih scena pet puta za redom. Ovaj projekat sam odabrao zato što mi se izuzetno dopao – na estetskom i simboličnom nivou, a i zato što sam kao razvodnik Bitef teatra imao prilike da radim na njoj i budem na određeni način deo tog iskustva. Kao i u bilo kojoj predstavi, svako izvođenje je drugačije, međutim ono što je specifičnost ove predstave jeste u tome što njena dinamika i energija glumaca zavisila najviše od posetilaca. Glavni glumački zadatak jeste da u bliskom prisustvu publike, u strogo definisanom vremenskom trajanju, pet puta za redom izvode svoju scenu. Tu gde je publika suočena sa realnim ljudima, nema velike iluzije i mita, već one iskrene emocije koja ne može samo da se odglumi.

5. UMETNIČKO ISTRAŽIVANJE

Umetničko istraživanje u sebi sažima kolaž svih tema, kako onih teorijskih tako i onih koje me lično zanimaju. Kroz umetničko istraživanje otkrivam načine na koji se teorijsko istraživanje može umetnički predstaviti i prevesti na scenski jezik. Cilj ovog istraživanja jeste formulacija sopstvene umetničke poetike koja predstavlja sintezu filozofske, teorijske i umetničke misli. Početni korak u ovom istraživanju započeo je u formi intimnog dnevnika koji sam vodio od aprila do novembra meseca 2021. godine. Nakon prvog meseca vođenja dnevnika, počeo sam da dnevničke zapise pretvaram u crteže. Glavna inspiracija za izradu događaja bili su crteži i zapisi iz dnevnika. U toku tog procesa izrađivao sam više crteža i zapisa, koji su mi poslužili da izradim mapu svog identiteta. Vrlo važan faktor u promišljanju bila su mi čula, jer su ona osnovne aktivnosti koje nam pomažu u stimulaciji sećanja. Kako bih lakše reaktivirao odgovarajuće perceptivno-semantičke elemente u oblasti

memorije, sastavio sam indeks čula podelivši ga na pet kategorija čula: sluha, vida, mirisa, ukusa i dodira. Služeći se ovim indeksom konstruisem scenske slike koje kod publike direktno aktiviraju ova čula. Svoje sećanje i istraživanje sam kroz rekonstrukciju pamćenja usmerio na one kuće u kojima sam živeo pre, tokom i nakon bombardovanja. U dnevniku, koji sam vodio tokom procesa osvestio sam i kategorički poređao sve prostore, sećanja koja sam imao na nivou čula, atmosfere i boje. Te informacije bile su kao stimulansi sa strukturom koje je moj semantički sistem mogao da iskoristi za generisanje kreativnog procesa. Važan aspekt ovog istraživanja bilo je i istraživanje boja. U to sam se dodatno upustio posle svoje studentske posete Kelebiji, gde sam imao prilike da se detaljnije upoznam sa teorijom boja. Kako sam završio srednju Školu za dizajn na odseku za dizajn ambalaže, poznajem svojstva boje i koje utiske one mogu ostaviti na ljude. Oslanjajući se na ta znanja ali i na teoriju i psihologiju boja, kreiram svoj šematski prikaz/ pojmovnik na osnovu kojih ću spojiti lične asocijacije i emocije sa značenjima boja.

Uspostavlajući tako sopstvenu metodologiju – kreiranja mapa identiteta, rekonstrukcije događaja, kao i tehnike za razvoj lika, kreirao sam tekstualni predložak koji je služio kao osnov za inscenaciju događaja.

6. REALIZACIJA RADA

Master umetnički rad „Dom je tamo gde nam je dobro“ izveden je u sredu 2.2.2022. u Beogradu na više lokacija. Događaj je realizovan u dva termina od 13h i od 18h, gde je svako izvođenje trajalo prosečno 1h45' bez pauze.

U umetničkom radu „Dom je tamo gde nam je dobro“ bavio sam se koncipiranjem i kreiranjem imerzivnog pozorišnog događaja u cilju rekreiranja iskustva preseljenja, traganja za identitetom nakon doživljene traume od NATO bombardovanja Savezne Republike Jugoslavije iz 1999. godine. Koncept i ideja ovog rada nastali su na osnovu temeljnog teorijskog i umetničkog istraživanja pojmova – prostor, kuća, dom, imerzivnost, sazrevanje, sećanje i trauma.

Događaj je realizovan u nekoliko različitih prostora i to: u okviru galerije „Footnote – centre for image and text”, art haba „Kula”, poslastičarnice „Milica” i „Bitef teatra”. Pored toga odigravao se na nekoliko ulica u Beogradu, kao i u autobusu. Svi ovi prostori sastavljeni su od artefakata iz života autora, ali i vizuelnih, taktilnih, ukusnih, slušnih i mirisnih stimulansa. Navedeni punktovi poslužili su kao prostorne celine u okviru kojih je rekonstruisao kuće u kojima je duže ili kraće živeo u prethodnih dvadeset i pet godina svog života.

Moja zamisao bila je da se publika zajedno sa mnom, koji sam u svim ovim prostorima imao različite uloge, kreće fizički i koreografisano kroz prostore noseći sa sobom kuće od papira koje su na simboličan način predstavljale fragilnost mog spoljašnjeg i unutrašnjeg bića. Dramaturška osnova ovog rada bila je inscenacija događaja koji ima za cilj da za određeno vreme i na određenom mestu održi kolektivnu terapiju, a sve to posredstvom zajedničke šetnje, zajednički provedenog vremena u različitim prostorima, kao i reflektivnog razgovora u poslastičarnici. Za završno mesto ovog događaja odabrano je pozorište, koje nam služi za

izgradnju iluzije, ali i kulture sećanja na kolektivnom planu.

7. PERCEPCIJA I RECEPCIJA RADA

Rad „Dom je tamo gde nam je dobro“ predstavljen je publici kao vrlo intiman i ličan projekat. Zamišljen kao kolektivna terapija prisustvo drugog čoveka u ovom radu bilo je nužno i njime se ovaj rad dodatno uobličio. Reakcije publike bile su različite, ali ono što je bilo zajedničko u njihovoj reakciji jeste izgrađeni osećaj bliskosti, osećaj koji se u događaju spontano i lako aktivirao među svima i koji je omogućio da publiku povuče da ima želju da zajedno stvara, brinu jedni o drugima, učestvuju i dođu do kraja. Rad je svojim karakterom, kao i temom, provocirao publiku na različitim nivoima. Pitanje ličnog preraslo je u pitanje masovnog, a lično u radu komuniciralo je sa ličnim u pojedincu - pitanje rata, porodice, izmeštanja iz zone komfora ili kuće. Moglo bi se zaključiti da su moć grupe, i neprekidna neverbalna komunikacija tekli tokom dva sata koje sam proveo sa publikom zajedno - poverenje, podrška, prihvatanje i razmena, izrodila je neku vrstu kolektivnog isceljenja.

8. ZAKLJUČAK

Dom je....

U procesu stvaranja ovog rada nisam ni slutio da će nedaleko od nas ponovo krenuti rat. Ratovi izgleda nikada ne prestaju. Slike razrušenih zgrada, krvava i uplašena lica koja izvlače bespomoćna tela iz ruševina, porodice koje beže iz svojih kuća i domova. Ovim radom želeo sam da ukažem na suludost vremena u kojem živimo u kojem se istorija ponavlja, ne samo ovde već na čitavom geopolitičkom prostoru planete zemlje. U velikoj meri ovim radom želeo sam da ispričam priču svoje porodice, smirim svoju egzistencijalističku zebnju, osnažim one nesigurnosti koje su me odvojile od umetnosti kojoj sam se prepustio još tokom osnovne škole. Scenski dizajn (teorija, praksa i pristupi) pomogli su mi da prostor ispunim mislima, vrednostima, uspomenama i da tako pronađem svoj dom. Kako je kraj mog rada bio u teatru, time sam na izvesni način sebi dao odgovor na pitanje iz naslova. Ova vrsta rada za mene je predstavljala veliki izazov, pre svega jer sam se suočio sa sobom i preispitivao sve svoje intimne valere koji me čini ovakvim kakav jesam. Ali uprkos svemu, želeo da svoje iskustvo i proces transformacije koji sam doživio približim i podelim sa drugima koji su možda doživeli ili doživljavaju nešto slično. Sve to u cilju, da kroz imerzivni, tačnije scenski čin rekonstrukcije traume zacelim lične i kolektivne rane. Pozorište, kao i svaka druga vrsta umetnosti, ne može sebi priuštiti da miruje te je i ovaj rad prikaz onoga kako ono može da se približi publici. Da nam svima pozorište, poput doma, bude utočište i prostor u kojem ćemo moći da ispunimo svaku prazninu u nama. Da samo tamo gledamo ratne scene, a ne u stvarnom životu.

*Dom je ljubav, dom su ljudi.
Dom je sreća i sve što u nju stane.
Dom je tamo gde nam je dobro*

9. LITERATURA

Knjige:

- [1] Hartman Geoffrey, *The Humanities of Testimony: An Introduction*, In *Poetics Today*, Contribution of Oral Documentation to Holocaust and Genocide Studies (pp. vol.27, no.2.), Durham: Duke University Press 2006
- [2] Norberg-Šulc Kristijan, *Egzistencija, prostor i arhitektura*, Građevinska knjiga, Beograd, 2002
- [3] Barba Eudenio, Savareze Nikola, *Rečnik Pozorišne Antropologije - Tajna Umetnost Glumca*, Fakultet dramskih umetnosti, Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Beograd, 1996.
- [4] Bašlar Gaston, *Poetika prostora*, Umetničko društvo Gradac, Čačak-Beograd, 2005.
- [5] Ćosić Pavle, *Rečnik sinonima i srodnih reči*, Kornet, Beograd 2008.
- [6] Hočevar Meta, *Prostori igre*, Jugoslovensko dramsko pozorište, 2003.
- [7] Lawson Bryan, *The Language of Space, Architectural Press*, Great Britain, 2001.
- [8] Misailović Milenko, *Dramaturgija scenskog prostora*, Sterijino pozorište – Dnevnik, Novi Sad, 1988.
- [9] Pavis Patris, *Rečnik izvođenja savremenog pozorišta*, Clio, Bitef teatar, Beograd 2021.
- [10] Radović Ranko, *Živi prostor*, Nezavisna izdanja 24, Beograd, 1979.
- [11] Schechner Richard, *Performance studies*, Routledge, London, 2002.

Kratka biografija:

Uroš Ranković rođen je 1996. godine u Beogradu. Osnovne studije završio je na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu na Katedri za menadžment i produkciju pozorišta, radija i kulture i time stekao zvanje diplomiranog menadžera. Master rad „Dom je tamo gde nam je dobro“ iz oblasti Scenskog dizajna obranio je na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu 2022. godine.